

Langesbyggð
Langesvegi 2
680 Þórshöfn

Garðabær, 10. júní 2025
202505-0173/A.B.
08.02

Efni: Umsögn - Lýsing – Breyting á aðalskipulagi Langesbyggðar 2007–2027 og nýtt deiliskipulag - Staðarárvirkjun í Bakkafirði Langesbyggð.

Vísað er í erindi skipulagsfulltrúa Langesbyggðar vegna skipulagslýsingar fyrir breytingu á aðalskipulagi Langesbyggðar 2007–2027 og nýtt deiliskipulag vegna Staðarárvirkjunar í Bakkafirði, sem barst Náttúruverndarstofnun 20. maí 2025.

Í skipulagslýsingunni kemur fram að Arctic Hydro hyggist reisa smávirðun í Staðará með 0,99 MW uppsettu afli og áætlaðri árlegri orkuframleiðslu upp á 6,1 GWh. Virkjunin verður tengd við dreifikerfi RARIK og er framkvæmdin hluti af aðgerðum stjórnvalda til að efla innviði og byggð í Langesbyggð. Skipulagsáformin fela í sér bæði breytingu á landnotkun í aðalskipulagi (úr landbúnaði í iðnaðarsvæði) og gerð nýs deiliskipulags sem nær yfir stöðvarhús, veitur, þrýstipípu, lón, frárennsli, efnistökusvæði og vinnuvegi.

Skipulagssvæðið liggur í landi Skeggjastaða norðan Bakkafjarðar, í um 7–180 m hæð yfir sjávarmáli, og nær yfir um 200 ha svæði sem er nú óbyggt að mestu leyti.

Samantekt

Náttúruverndarstofnun leggur áherslu á eftirfarandi atriði sem mikilvægt er að rýna nánar við mótun tillögunnar:

- Kortleggja þarf vistgerðir innan svæðisins og verndað votlendi og aðrar vistgerðir með hátt til mjög hátt verndargildi; forðast skal röskun þeirra og skilgreina mótvægisáðgerðir þar sem rask er óhjákvæmilegt.
- Kanna þarf hvort friðaðar tegundir eru að finna á framkvæmdasvæðinu en sbr. auglýsing um friðun æðplantna, mosa og fléttna [nr. 1385/2021](#) eru þær tegundir friðaðar hvarvetna sem þær finnast villtar í náttúru Íslands.
- Kortleggja og meta þarf áhrif virkjunarinnar á rennsli og ásýnd Draugafoss, sem nýtur sérstakrar verndar samkvæmt 61. gr. náttúruverndarlaga, með það að markmiði að tryggja vernd fossins og náttúrulegs vatnsrennslis.
- Kortleggja og vernda þarf möguleg búsvæði varpfugla; leggja skal fram rannsókn á fuglalífi til að forðast röskun á viðkvæmum tímum og svæðum.

- Gera þarf greiningu á áhrifum framkvæmdarinnar á landslag og draga úr neikvæðum áhrifum á landslag og ásýnd með að aðlaga mannvirki að landslagi og með gerð valkostagreiningar, í samræmi við 69. gr. náttúruverndarlaga.
- Meta þarf áhrif slóðagerðar á vistgerðir og náttúrulegt yfirbragð svæðisins; leggja ber áherslu á frágang og endurheimt svæða að loknum framkvæmdum.
- Endurskoða skal framsetningu í töflu 4.1; greina þarf vistgerðir, fuglalíf, votlendi og landslag sem sjálfstæðan þátt og leggja áherslu á kortlagningu, vernd og mat á verndargildi (sjá að ofan).
- Gera þarf grein fyrir því hvernig skipulagstillagan tekur mið af náttúruverndarstefnu sveitarfélagsins og skyldum þess samkvæmt 22. gr. skipulagsreglugerðar nr. 90/2013 og lögum um náttúruvernd.

Sérstök vernd náttúruverndarlaga

Í skipulagslýsingunni kemur fram að innan skipulagssvæðisins sé að finna Draugafoss í Staðará, sem telst til náttúrufyrirbæra sem njóta sérstakrar verndar samkvæmt 61. gr. náttúruverndarlaga nr. 60/2013. Einnig kemur fram að innan svæðisins sé að finna talsvert af votlendi sem nýtur sérstakrar verndar.

Í skipulagslýsingunni er hins vegar ekki fjallað sérstaklega um hvort og með hvaða hætti virkjunin kunni að hafa áhrif á rennsli um Draugafoss. Að mati Náttúruverndarstofnunar er slíkt mat nauðsynlegt þar sem framkvæmdir fela í sér breytingar á vatnsflæði í Staðará með gerð stíflu, veitu og frárennslisskurðar. Óljóst er hvort þetta geti leitt til breytinga vatnsrennsli árinna og því haft áhrif á verndargildigildi hans eða ásýnd.

Í 61. gr. laganna er kveðið á um sérstaka vernd þeirra vistkerfa og jarðminja sem taldar eru upp í 1. mgr. og 2. mgr. sama ákvæðis. Samkvæmt 3. mgr. ákvæðisins ber að forðast röskun þeirra náttúrufyrirbæra, sem undir greinina falla, nema brýna nauðsyn beri til og ljóst að aðrir kostir séu ekki fyrir hendi. Í greinargerð með frumvarpi til laga um náttúruvernd er með orðalaginu „brýn nauðsyn“ lögð áhersla á að einungis mjög ríkir hagsmunir geti réttlætt röskun og þá fyrst og fremst brýnir almannahagsmunir.

Náttúruverndarstofnun leggur áherslu á að fjallað sé um jarðminjarnar og votlendin í tillögunni og það komi fram hvaða leiðir verði farnar til þess að forðast rask þeirra sbr. 61. gr. náttúruverndarlaga og hvaða valkostir séu skoðaðir. Náttúruverndarstofnun bendir á að ef tillagan gerir ráð fyrir röskun á náttúrufyrirbærunum þurfi að rökstyðja þá ákvörðun, tilgreina hvaða brýnu almannahagsmunir réttlæti röskunina og gera grein fyrir öðrum kostum sem skoðaðir hafa verið sem mögulegir valkostir við útfærslu framkvæmdarinnar og ástæðum þess að þeir urðu ekki fyrir valinu.

Náttúruverndarstofnun leggur ríka áherslu á að kortlagning, greining og mat á verndargildi vistgerða og jarðminja, sérstaklega við Draugafoss og á votlendum svæðisins, verði unnin samhliða skipulagsgerð og birt með skýrum hætti í greinargerð.

Vistgerðir og fuglalíf

Að mati Náttúruverndarstofnunar er mikilvægt að fram fari kortlagning og mat á umfangi vistgerða á skipulagssvæðinu áður en unnt er að leggja heildarmat á áhrif framkvæmdarinnar. Sérstaklega þarf að gera grein fyrir raski sem verður á votlendi og öðrum viðkvæmum vistgerðum vegna mannvirkjagerðar, veitu, vegagerðar, efnistöku og lóni. Gert er ráð fyrir uppistöðulóni við stíflu í Staðará, en í skipulagslýsingunni er ekki gerð grein fyrir því hvaða hlutar lands fari undir lón. Votlendi sem nú nýtur verndar samkvæmt náttúruverndarlögum kann þannig að fara undir vatn, og breytt grunnvatnsstaða vegna lónsins getur haft áhrif á vistgerðir í jaðarsvæðum þess. Nauðsynlegt er að slíkt mat verði hluti af umhverfismati og að mögulegar mótvægisaðgerðir verði skilgreindar. Í skipulagslýsingunni kemur fram að á svæðinu sé að finna vistgerðir á borð við fjalldrapamóavist (miðlungs verndargildi), brokflóavist og starungsmýravist (mjög hátt verndargildi) samkvæmt mati Náttúrufræðistofnunar. Þessar votlendisvistgerðir eru á lista Bernarsamningsins yfir vistgerðir sem þarfnast verndar.

Ekki er fjallað um fuglalíf í skipulagslýsingunni, þrátt fyrir að á svæðinu geti verið viðkvæm búsvæði varpfugla. Mófuglar á borð við lóu, spóa og hrossagauk nýta mólendi, gróið votlendi og votlendi til varps og fæðuöflunar og hafa átt undir högg að sækja víða á landinu. Tegundir á borð við spóa, lóu og hrossagauk eru ábyrgðartegundir Íslands og ber Ísland alþjóðlega verndarskyldu gagnvart þeim. Nauðsynlegt er að leggja fram rannsókn á fuglalífi á svæðinu og forðast röskun á varptíma og viðkvæmum búsvæðum fugla.

Skipulagsáætlanir sveitarfélaga gegna lykilhlutverki í vernd líffræðilegrar fjölbreytni og búsvæða fugla. Með skýrri stefnumótun og kortlagningu er unnt að draga úr röskun og stuðla að vernd vistkerfa í samræmi við markmið laga um náttúruvernd.

Náttúruverndarstofnun bendir á að allir fuglar njóta friðunar samkvæmt lögum nr. 64/1994 um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nema sérstaklega hafi verið kveðið á um annað í reglugerð. Friðun tekur einnig til eggja og hreiðra. Í 2. mgr. 6. gr. laganna segir að ávallt skuli gæta fyllstu varkárni og nærgætni gagnvart villtum dýrum og búsvæðum þeirra og forðast óþarfa truflun. Þessum sjónarmiðum ber að fylgja við alla skipulagsgerð.

Landslag og ásynd

Skipulagssvæðið liggur í hlíðum Staðardraga norðan Bakkafjarðar og nær yfir óraskað landslag.

Mikilvægt er að mati Náttúruverndarstofnunar gert verði mat á sjónrænum áhrifum virkjunarinnar. Að mati Náttúruverndarstofnunar er slíkt mat nauðsynlegt, þar sem áformað er að reisa stöðvarhús, stíflu, þrýstipípu og leggja vinnuvegi á svæði sem nú er ósnortið. Þá getur lón ofan stíflu breytt ásynd dalsins til lengri tíma.

Samkvæmt 69. gr. náttúruverndarlaga ber að meta áhrif framkvæmda á landslag og kanna leiðir til að draga úr röskun, m.a. með aðlögun mannvirkja að landformi.

Einnig þarf að meta framtíðarstöðu slóða og leggja fram tillögu að frágangi í samræmi við náttúrulegt yfirbragð lands.

Náttúruverndarstefna sveitarfélagsins

Náttúruverndarstofnun telur nauðsynlegt að sveitarfélagið setji sér skýra stefnu um verndun og endurheimt líffræðilegrar fjölbreytni í skipulagsáætlunum sínum. Líffræðileg fjölbreytni nær yfir allar tegundir dýra, plantna, sveppa og annarra lífvera, sem og þann breytileika sem er milli einstaklinga sömu tegundar og erfðaeefni þeirra. Hún tekur einnig til búsvæða og vistkerfa allra þessara lífvera, þar á meðal vistgerða og sjálfbærrar nýtingar lifandi náttúru.

Um allan heim hnignar fjölbreytileika lífríkisins því miður stöðugt og hratt. Meginorsakir eru aukin umsvif mannsins, þar sem á sér stað yfirtaka búsvæða, mengun, útbreiðsla ágengra tegunda, ofnýting náttúruauðlinda, loftslagsbreytingar og önnur mannleg inngrip.

Skipulagsáætlanir sveitarfélaga gegna hér lykilhlutverki. Þær eru mikilvægt verkfæri við að vernda og endurheimta líffræðilegan fjölbreytileika, bæði innan sveitarfélagsins og í samhengi við stærra landsvæði. Með skipulagsáætlun er unnt að setja fram skýra stefnu og markmið um vernd og endurheimt tegunda og búsvæða, rannsóknir, vöktun, endurheimt votlendis, eyðingu ágengra tegunda og fleiri aðgerðir sem styðja við markmið náttúruverndar.

Í ljósi þess að fyrirhuguð Staðarárvirkjun tekur til svæða sem hafa hátt verndargildi, þ. á m. vistgerðir með mjög hátt verndargildi og náttúrufyrirbæri sem falla undir 61. gr. náttúruverndarlaga, telur stofnunin sérstaklega brýnt að skipulagsáformin endurspegli metnaðarfulla stefnu sveitarfélagsins um vernd náttúru. Þá ber einnig að gera grein fyrir því hvernig þau uppfylla skyldur sveitarfélagsins samkvæmt 22. gr. skipulagsreglugerðar nr. 90/2013 og markmið laga um náttúruvernd.

Vatnamál

Skipulagssvæðið fellur innan vatnshlotsins Staðará/Rauðá (102-1417-R) og grunnvatnshlotsins Austfirðir (102-292-G). Í ljósi þess ber að meta áhrif framkvæmdarinnar á vatnshlot í samræmi við markmið vatnaáætlunar Íslands 2022–2027, sbr. lög nr. 36/2011 um stjórn vatnamála og reglugerð nr. 935/2011. Sérstaklega ber að tryggja að framkvæmdin rýri ekki vatnsgæði eða ástand vistkerfa í og við Staðará og að framkvæmdin samræmist stefnumörkun um vernd vatnsauðlinda.

Umhverfismat – ábendingar um matsþætti og aðgreining

Að mati Náttúruverndarstofnunar má endurskoða og skerpa framsetningu matsþátta og umhverfisþátta í töflu 4.1 í skipulagslýsinguinni, í samræmi við leiðbeiningar Skipulagsstofnunar um umhverfismat áætlana¹ og 12. gr. skipulagslaga. Einkum er mikilvægt að:

- Greina skýrt á milli vistgerða, votlendis, vatnsumhverfis og fuglalífs sem sjálfstæðra umhverfisþátta.
- Setja *landslag og sjónræn áhrif* fram sem sérstakan matsþátt, með vísan til 69. gr. náttúruverndarlaga.
- Gera grein fyrir því að ákveðnir þættir innan skipulagssvæðisins – þar á meðal votlendi og Draugafoss – kunna að falla undir *sérstaka vernd* samkvæmt 61. gr. náttúruverndarlaga og eru því sérstaklega matsverðir.

- Meta áhrif virkjunar og lóns á vistgerðir og rennsli Staðarar með tilliti til fuglalífs og líffræðilegrar fjölbreytni.

Náttúruverndarstofnun leggur til að þessi aðgreining verði höfð til hliðsjónar við frekara umhverfismat og mótun skipulagstillagna.

Virðingarfyllst,

Axel Benediktsson

sérfræðingur

Ingibjörg Marta Bjarnadóttir

sérfræðingur